

М. О. Хижняк

*студ. IV курсу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к.філос.н., доц. А. С. Зикін*

СОКРАТ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ТА МОРАЛІ

Важливе значення в регулюванні відносин у суспільстві у всі часи мають такі соціальні явища як право та мораль. Основна мета цих явищ – цілеспрямований вплив на поведінку людей для створення сприятливих умов співіснування та розвитку окремих індивідів та суспільства в цілому. Втілення у сфері правової діяльності фундаментальних етико-світоглядних ідей, вимагає необхідної теоретичної підготовленості осіб, які застосовують правові норми, знання ними не тільки чинного законодавства, а й основних положень, формування моральних орієнтирів для правильної та ефективної правотворчої і правозастосовної діяльності [1, с. 3]. Тому питання співвідношення права та моралі є й досі актуальним, однак залишається доволі складним та не має однозначної відповіді.

В розробку цього питання свій внесок зробив старогрецький мислитель Сократ, один із засновників діалектики, філософії людини та маевтики як методу пізнання моральних і правових понять та процесів.

Цінність права Сократ ототожнював з його величезним моральним значенням, що виявляється в необхідності «гарних» законів, «справедливих» правителів, «правильних» форм правління. Він характеризував законслухняність як незаперечний борг громадянина. Мислитель закликав громадян керуватися власним розумом, підриваючи тим самим засади традиційного виховання, орієнтованого на шанування зовнішнього авторитету, проголошуючи: «Пізнай самого себе», «Я знаю, що нічого не знаю». Характеризуючи суть філософського вчення Сократа, Арістотель писав: «Сократ займався питанням про моральні добродетності й уперше намагався встановлювати в їх області загальні визначення» [2, с. 125]. У рамках філософії Сократа етичне і політичне тісно переплетені, етика політична, а політика етична. Різні погляди на моральність, право, політику він критикував як результат відступу від належного. Добродетність, по Сократу, полягає в знанні добра і дії згідно з цим знанням. Тільки людина знає, що таке справедливість, може бути справедливим. Добродетності можна і повинно навчитися. Вищою добродетністю є добродетність політична, до якої Сократ відносив мистецтво управління полісними справами. Філософ говорив: «Я говорю: що законно, то справедливо» [3, с. 134]. На думку Сократа, державний устрій має ґрунтуватися на справедливих за своєю природою законах. Проголошений Сократом принцип тотожності добродетності і знання, як основа його моральної філософії, в політико-правовій сфері відбивається в думці про те, що правити

повинні ті, що знають. З точки зору Сократа: «Правителі, не ті, що носять скіпетр чи обрані будь-ким, чи отримали владу через жребій, чи насиллям, чи обманом, но ті, що вміють керувати» [3, с. 99]. Свобода, на думку Сократа, досягається за допомогою виконання рівними громадянами законних обов'язків перед розумно і справедливо впорядкованою державою. Він вважав, що вільний вчинок – це розумний вчинок.

На думку Сократа, мораль та право нерозривно пов'язані, більше того вони повинні бути єдиним цілим. Сократ стверджував, що неписані божественні закони, і писанні людські закони, мають одну і ту ж справедливість, яка тотожна законності. Він ніколи не протиставляв природні та писані закони, а також не відрізняв він і природного та божественного права, наполягаючи на тому, що неписані закони є встановленими богами і мають однакову силу незалежно від бажання людей. Оскільки природні закони походять від богів, то вони є моральною основою усього чинного права, мають бути еталоном для права людського, отже писані закони повинні відповідати законам божественним. Філософ вказував на тотожність справедливості та законності, не визнавав існування несправедливих законів. Мислитель вважав найгіршим свавілля та беззаконня, тому навіть писаним законам, що не відповідають божественному праву, треба підкорятися, бо інакше можуть загинути держава та закони, які для громадян мають бути важливіше, ніж рідні матір та батько, бо саме вони породили суспільство [4, с. 51]. Закони обов'язкові для всіх, як для громадянина, так і для правителя, який має постійно турбуватися про підданих та вміти управляти, тобто відрізнити справедливе від несправедливого, розмежовувати добро та зло [5, с. 44]. Сократ зберігав вірність цим поглядам, навіть коли для цього йому довелося втратити життя за вирок суду.

Таким чином, Сократ був першим, хто вивів правову, політичну та моральну проблематику на рівень загальних категорій та понять. А деякі з його ідей набувають особливе значення в сучасних умовах (наприклад, про рівність всіх перед законом та верховенства права, що закріплені у Конституції України як основоположні принципи). На наш погляд, ототожнювати мораль та право не можна, але їх взаємозв'язок беззаперечно необхідний, можна виділити чотири компоненти їх співвідношення: єдність, взаємодія, відмінність та протиріччя. Якби усі закони ґрунтувались на основах моралі, то суспільство уникнуло би багатьох проблем, але мораль більш динамічне явище, та право не завжди встигає за нею. Треба мати на увазі й те, що закони бувають антигуманними, недемократичними, репресивними, що порушують елементарні права людини. Це не може похитнути загального принципу про те, що в основі права лежить мораль. І при зіткненні права і моралі перевага повинна віддаватися все ж моральним вимогам.

Список використаної літератури

1. Большаков Е. В. Соотношение морали и права в истории общественной мысли: этико-философский анализ : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.05. Иваново, 2015. 153 с.
2. Аристотель. Метафизика. Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. 353 с.
3. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. Москва : Наука, 1993. 383 с.
4. Платон. Диалоги. Москва : «Мысль», 1986. 448 с.
5. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 456 с.